

KREDİ SÖZLEŞMELERİNDE BANKAYA TEK YANLI FAİZ ARTIRMA YETKİSİ VEREN HÜKÜMLERİN GEÇERLİLİĞİ VE UYGULANMASI

Yrd. Doç. Dr. İsmail KAYAR*

I. GİRİŞ

Bankalar kredi verirken genellikle önceden hükümleri belirlenmiş ve bazı kısımları boş bırakılmış olan matbu sözleşme metinlerini kullanmaktadırlar. Bu tip sözleşmeler, kredi ilişkisi sebebiyle ileride çıkması mümkün olan bütün problemlerin banka lehine nasıl çözümleneceğini bilen uzmanlar tarafından, bütün ihtimaller dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Sözleşmenin imzalanması esnasında, önceden şart-ları belirlenen bu sözleşmenin içeriği üzerinde görüşme ve tartışma yapılmamaktadır¹.

Bankalar Kanunu'na göre, kredilere uygulanacak faiz oranlarını belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir (m.40). Bakanlar Kurulu bu yetkisini kullanarak kredilere uygulanacak faiz oranlarını serbest bırakmıştır. Bu çerçevede, bankalar dilediği faiz oranı ile kredi kullanabilirler. Ancak, uygulamada söz konusu sözleşmeler imzalanırken, kredi faizi ve temerrüt faizine ilişkin kısımlar ya boş bırakılmakta veya faiz oranları belirlenmekle birlikte, sözleşmede yer alan hükümlerle gerek kredi faizini gerek temerrüt faizini tek yanlı olarak artırma yetkisini bankalar saklı tutmaktadırlar². Bütün bankalar aynı uygulamayı yaptığı için, kredi almak isteyenler bu hükümleri değiştirme imkanından mahrum bulunmaktadır. Yani, kredi kullanacaklar ya bankaya tek yanlı olarak faiz artırma yetkisi vererek sözleşme yapmak ya da kredi kullanmamak ihtimallerinden birini seçmek durumunda kalmaktadırlar.

Faiz oranlarının belirlenmemiş olduğunu veya bankanın faiz oranlarını tek yanlı olarak artırmaya yetkili olduğunu bilerek sözleşme imzalayıp kredi kullananlar, sonradan bu hükümlerin ekonomik faaliyet özgürlüklerini ahlaka aykırı şekilde sınırlandırdığı gerekçesiyle geçersiz olduğunu ileri sürebilirler

* Erciyes Üniversitesi, İİBF. Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ İbrahim KAPLAN, Banka Sözleşmelerinin Yorumu ve Tamamlanması, BATİDER, C. XIV, S. 2, (Aralık 1987), s. 6; İbrahim KAPLAN, Banka Standart Sözleşmeleri ve Banka Genel İşlem Şartları, BATİDER, C. XVI, S. 2, (Aralık 1991), s. 53.

² Bankaların ticari kredi sözleşmelerinde, çok küçük farklılıklarla benzer hükümler yer almaktadır. Bir kamu bankasının kullandığı standart ticari kredi sözleşmesinde yer alan ilgili hüküm şöyledir: Müşteriye ihbarda bulunmaksızın Banka, işbu sözleşme gereğince açılacak kredi ve hesaplar ile birlikte, diğer her türlü kredi ve güvencelere yetkili merciler tarafından saptanan veya sonradan değiştirilecek olan en yüksek oran veya tutarları geçmemek koşuluyla, Bankanın belirleyeceği oranlarda faiz, komisyon, ücret ve gider vergisi uygulayacaktır. Müşterinin ileride bu yönden hiç bir iddia, itiraz ve şikayet hakkı olmayacaktır.

Faiz oranlarının serbest bırakılması halinde Banka, Türk Ticaret Kanunu hükümleri uyarınca benzeri işlemlere uygulanmakta olan en yüksek faiz haddini uygulamaya yetkilidir.

Müşteri, Bankaca ilan edilen faizlere yedi gün içinde itiraz etmediği takdirde yeni faiz oranını kabul etmiş sayılır. İtiraz eden müşteri kredi borcunu bu süre içinde ödemeyi yükümlenir".

mi? Herhangi bir şekilde bu sözleşmeler mahkemeye intikal ederse hakim bu durumu re'sen dikkate alabilir mi? Yoksa, söz konusu uygulama Türk özel hukukunda genel geçerliliği bulunan sözleşme özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilerek bu hükümler geçerli mi sayılacaktır? Bu çalışmada konu ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

II . KREDİ SÖZLEŞMELERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Kredi sözleşmelerinde, bu sözleşmelerin cari hesap şeklinde işleyeceği belirtilmekle birlikte, bu sözleşmeler gerçek anlamda cari hesap sözleşmesinin niteliklerini taşımamaktadır³.

Banka kredi sözleşmelerin BK. m. 306 ve devamında düzenlenen karz (ödünç) sözleşmesi sayılacağı ifade edilmekte ise de⁴, kredi alanın bankadan para çekmek için her defasında karz sözleşmesi yapmak zorunda olmaması, alınan kredinin tamamen geri ödenmesine rağmen sözleşmenin sona ermeyip, aynı sözleşmeye dayanılarak yeniden para çekilebilmesi ve açılan kredinin mutlaka ödünç para verme şeklinde kullandırılmasının zorunlu olmaması gibi sebeplerle, kredi sözleşmesini klasik anlamda karz sözleşmesi olarak nitelendirmek mümkün değildir.

Kredi sözleşmesi karz, cari hesap, vekalet ve vedia sözleşmelerinin bazı özelliklerini içinde barındıran *sui generis* bir sözleşme tipidir. BK'daki klasik sözleşmelerden hiçbirisi kredi sözleşmelerini nitelendirebilmek için yeterli değildir. Ancak, karz ve cari hesap sözleşmeleri ile ilgili hükümler, mahiyetine uygun düştüğü ölçüde kredi sözleşmelerine de kıyas yoluyla uygulanmalıdır⁵.

Tüketici kredileri dışındaki kredi sözleşmelerinin yapılması herhangi bir geçerlilik şekline bağlı değildir. Bununla birlikte, kredi sözleşmesi karşılıklı taahhütleri havi bir akit olduğundan, eğer bu sözleşmeler yalnızca kredi alanlar ve kefilleri tarafından imzalanır, buna karşılık banka yetkilileri tarafından imzalanmazsa bunlar yazılı sözleşme olarak geçersizdirler⁶. Gerek kanun tarafından gerek sözleşmenin taraflarınca yazılı şekle bağlı kılınmış sözleşmelerde borç altına giren taraf veya tarafların metni imzalaması gere-

³ Hasan NERAD, Bankaların Genel İşlem Şartları Şeklinde Düzenledikleri Kredi Sözleşmelerinin Özellikleri ve Hükümleri, İşletmelerin Ödeme Güçlüğü Sorunları ve Banka İlişkileri Sempozyumu, İSO Yayını, İstanbul 1993, s. 173.

⁴ İsmail DOĞANAY, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 3. Bası, Ankara 1990, C. I, s. 438; İsmail DOĞANAY, Bankalar İle Kredi Müşterileri Arasında Düzenlenen Kredi Sözleşmesindeki Faiz Oranı Miktarını, Bankalar Müşterileri Aleyhine Tek Taraflı Olarak Değiştirebilirler mi?, Yaklaşım, Yıl 2, S. 23 (Kasım 1994), s. 88.

⁵ Haluk TANDOĞAN, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C. II/2, Ankara 1985, s. 331-333; Feyzi N. FEYZİOĞLU, Borçlar Hukuku, Aktin Muhtelif Nevileri, C. I, s. 770. 771; Kenan TUNÇOMAĞ, Türk Borçlar Hukuku, C. II, Özel Borç İlişkileri, İstanbul 1977, s. 785; Yılmaz ASLAN, Tüketici Hukuku, Bursa 1996, s. 204; İbrahim KAPLAN, Banka Sözleşmeleri Hukuku, C. I, Ankara 1996, s. 31; KAPLAN, Banka Sözleşmelerinin Yorumu..., 16; KAPLAN, Banka Standart Sözleşmeleri..., 83; Cengiz KOSTAKOĞLU, Banka Kredi Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar, Ankara 1995, s. 59.

⁶ Ünal SOMUNCUOĞLU, Banka Kredi Sözleşmeleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Barosu Dergisi, C. 60, S. 1-2-3, s. 25, 26.

kir (BK. m. 13/1). Hatta, kanunun herhangi bir şekilde bağlamadığı bir sözleşmenin, taraflarca yazılı şekilde yapılmasının kararlaştırıldığı hallerde, kararlaştırılan şeklin geçerlilik şekli olduğu dikkate alınarak (BK. m. 16/1), banka yetkililerince imzalanmamış olan kredi sözleşmesinin tamamen geçersiz olduğunu ileri sürmekte mümkündür⁷.

III. BANKAYA TEK YANLI FAİZ ARTIRMA YETKİSİ VEREN HÜKÜMLERİN GEÇERSİZ OLDUĞU YÖNÜNDEKİ GÖRÜŞLER

Bankaların standart kredi sözleşmelerinde yer alan ve bankaya tek yanlı faiz artırma yetkisi veren hükümlerin, özellikle kredi kullananların kişilik haklarını ve iktisadi faaliyet hürriyetini kanuna ve ahlaka aykırı şekilde sınırlandırdığı için geçersiz olduğu ifade edilmektedir. Sungurbey'e göre, her sözleşme belirli ölçüde tarafların iktisadi hürriyetini sınırlar. Ancak, iktisadi faaliyet hürriyetinin sözleşmeyle tahdidi, sözleşen kimseyi iktisadi varlığının yok olması tehlikesi yaratacak biçimde mutlak surette alacaklının keyfine bağlı tutması, onu alacaklının vesayetine sokması, böylece onu iktisadi açıdan alacaklının iradesiz bir aleti haline getirmesi, iktisadi faaliyet hürriyetini felce uğratması durumunda, bu tahdit ahlaka aykırı sayılır.

Bankaların genel kredi sözleşmelerinde yer verilen kurallar, bankalara açtıkları münferit kredi sözleşmelerinde kararlaştırılan faiz oranlarını sonradan geçmişe dönük ve tek yanlı olarak, diledikleri kadar (hiç bir sınırla bağlı olmaksızın) artırma yetkisi verdiklerinden, bu yetmiyormuş gibi ayrıca bu sınırsız faiz oranlarının ödenmemesi durumunda, asıl borcu da vadesinden önce muaccel kılarak koğuşturma yetkisi verdiği için, banka müşterisi olan sanayici ve tüccarın iktisadi varlığının yok olması tehlikesini yaratacak biçimde, mutlak surette bankaların keyfine bağlı tutan, tüccar ve sanayicileri bankaların vesayetine sokan, böylece iktisadi bakımdan, onları bankaların iradesiz bir aleti haline getiren, iktisadi faaliyet hürriyetinin kullanılmasını felce uğratan kuralların "kürsü misali" olacak kadar tipik ve çarpıcı bir örneği niteliğinde bulunmaktadır. Bu sebeplerle bankaların genel kredi sözleşmelerindeki söz konusu hükümleri, MK. m. 23/11 ve BK. m. 19 ve 20. maddeleri uyarınca kişilik haklarına ve ahlaka aykırı olduğundan batıldır⁸.

Bankalardan münferit kredi sözleşmeleriyle kredi almış olan sanayici ve tacirler daha krediyi alırlarken bankalara kendi müşterilerden aldıkları çek ve bonoları vermekte, bankalar istihbarat örgütlerinden bu çek ve senetlerin gerçekten de ödeme gücü olan kimse ve kuruluşlarca verilmiş olduklarını tahkik ettikten sonra bunları kabul etmekte ve ancak bundan sonradır ki, sanayici ve tacirlerin açılan kredileri kullanma olanağı doğmaktadır. Böylece

⁷ Safa REİSOĞLU, Borçlar Hukuku, 10. Bası, İstanbul 1995, s. 69; Aksi yönde bkz: Y. 11. HD.T: 26.3.1992, E: 90/5435, K: 92/3873. "... Söz konusu belgeler,TTK'nun 87 ve müteakip maddeleri gereğince düzenlenmiş cari hesap sözleşmesi niteliğinde olmayıp, kredi taahhütnamesi niteliğinde olduğundan bu belgelerde sadece kredi borçlusu ve kefillerinin imzalarının bulunması yeterli olup, davalı banka yetkililerinin imzalarının bulunmaması bu nevi belgeleri geçersiz kılmaz". (Kostakoğlu, s. 72-74).

⁸ İsmet SUNGURBEY, Bankaların Genel Kredi Sözleşmelerindeki Faiz Oranlarını Geçmişe Dönük Olarak, Diledikleri Oranda Artırma Yetkisi Veren Maddelerin, Ahlaka Aykırılıktan Dolayı Batıl Olduğu Konusunda Etüd, İstanbul 1994, s. 13, 14.

sanayici ve tacirler kredi borçlarını daha krediyi alırken, doktrinadaki deyiimiyle "ifa uğruna edim" yoluyla ifa etmiş olmalarına karşın, bankalar sonradan tek yanlı ve geçmişe dönük olarak diledikleri kadar faiz oranını artırmaya kalkışmaktadırlar. Alman, İsviçre ve Türk Hukukunun en saygın kaynaklarına göre, müşteriler karşısında üstün bir pozisyonda bulunan ve fiili bir tekel oluşturan bankaların genel kredi sözleşmelerinde yer verdikleri, açılmış münferit kredilerde kararlaştırılan faiz oranlarını sonradan tek yanlı ve geçmişe dönük olarak diledikleri kadar artırabilecekleri ve bu farklar ödenmezse asıl alacaklarını vadesinden önce muaccel kılarak artırdıkları faizleriyle birlikte kovuşturabilecekleri yolundaki kurallar, bankaya, karşı taraftan aşırı çıkarlar sağlaması sebebiyle BK. m. 19 ve 20. maddelere aykırı ve batıldır⁹.

Kredi sözleşmelerini tipik bir karz (ödünç) sözleşmesi olarak nitelendiren Doğanay, bu sözleşmelerde bankaya tek yanlı faiz artırma yetkisi veren hükümlerin BK. m. 19 ile 308/1'e, kişilik haklarına, kanuna, ahlaka ve kamu düzenine aykırı olduğu için geçersiz olduğunu ve mahkemelerin bu durumu re'sen dikkate alması gerektiğini ifade etmektedir. Yazara göre, ekonomik bakımdan üstün durumda olan bankaların kredi sözleşmesinin şartları üzerinde müşteriye hiç bir söz hakkı tanımadan, önceden hazırlanan kredi sözleşmesini aynen kabul ettirmesi kredi müşterisi açısından BK. m. 1 ve 19'daki aktin in'ikadı ve akit serbestisi (irade serbestisi)'nin ihlali anlamına gelir. Sözleşmelerle ilgili genel geçersizlik sebepleri kredi sözleşmelerinde yer alan hükümler için de geçerli olduğundan, eğer bu hükümler arasında kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kişilik haklarına ve kamu düzenine aykırı olanlar varsa geçersiz sayılmalıdır. Banka, müşterisi ile kredi sözleşmesini imzaladığı tarihteki faiz oranını müşterinin rızası hilafına ve onun aleyhine artırıp talepte bulunamaz. Çünkü, BK'nın "Faize Müteallik Kaideler" kenar başlıklı 308. maddesinde aynen, (Karzda faiz miktarı tayin edilmemiş ise, asıl olan karzın alındığı zaman ve mekanda o nevi karzlarda adet olan faiz miktarıdır) denilmektedir. Bu madde hükmüne göre, müşterisine kredi açıp ödünç para veren banka o müşteriden ancak parayı verdiği tarihte kararlaştırılan faiz oranı ile sınırlı faiz isteyebilir, daha fazlasını isteyemez. Bankanın aksine uygulamaya yaparak müşteri aleyhine tek yanlı faiz artırması işlemi geçersiz ve batıldır¹⁰.

Banka kredi sözleşmelerindeki kayıtlar yorumlanırken açık-olmayan, ilk bakışta anlaşılması zor olan hükümler kredi sözleşmesini hazırlayan banka aleyhine yorumlanmalıdır. Banka kredi sözleşmesinden kaynaklanan bir uyuşmazlık değerlendirilirken, mahkemelerin sözleşme hükümlerinin kanuna, ahlaka (adaba), kamu düzenine, kişilik haklarına, objektif iyi niyet kuralına aykırı bir yönü bulunup bulunmadığını araştırması icap eder. Kredi sözleşmesinin sayılanlardan sadece birisine dahi aykırı olması o sözleşmeyi geçersiz kılar. Mahkemeler yargılamanın her safhasında davalı taraf ileri sürmese bile bu kurallara uyulup uyulmadığını kendiliğinden araştırmak zorundadırlar¹¹.

⁹ SUNGURBEY, 23, 24.

¹⁰ DOĞANAY, 91 - 93.

¹¹ DOĞANAY, 92, 93.

Domaniç'e göre de, bankaların tip mukavelelerinde bankaya sözleşme hükümlerini değiştirme yetkisi veren hükümleri BK. m. 19'a aykırı ve hükümsüzdür¹².

Bakanlar Kurulu'nun 87/11921 sayılı Mevduat ve Kredi Faiz Oranları Hakkında Karar'ına göre¹³, "bankalar ... kredilere uygulayacakları azami faiz oranlarını vade ve türlerine göre serbestçe tespit ederler" (m.5). Bununla birlikte, kredi sözleşmelerinde diğer tarafa göre üstün durumda bulunan bankaların belirlediği yüksek faiz oranlarının, hata ve gabin hükümlerine göre sonradan indirilmesini istemenin mümkün olduğu da ifade edilmektedir. Bakanlar Kurulu yetkisine dayalı olarak, kredilere uygulanacak faiz oranının serbestçe belirleneceği kuralı mutlak değildir. Kredi açma sözleşmesinin güçlü tarafını teşkil eden kredi verenin iradesi, faiz oranının belirlenmesinde en önemli etken olacağından, kararlaştırılan faiz oranının tarafların serbest iradeleri ile belirlendiği iddiası da pek gerçekçi olmayacaktır. Bu itibarla kredi alan, belirlenen fahiş miktardaki faiz oranının indirilmesini hata (BK. m.23 vd.) ve gabin (BK. m. 21) hükümleri uyarınca isteyebilecektir¹⁴.

Standart sözleşmelerde veya genel işlem şartlarında yer alan bir kayıt alışılmış olanın dışında kalıyorsa, doğruluk ve dürüstlük kuralı gereğince, müşteriden bu kaydı göz önünde bulundurması istenemez. Standart kredi sözleşmelerinde bankaya tek yanlı faiz artırma yetkisi veren hükümlerin, kredi kullananlar için olağan dışı (alışılmamış, şaşırtıcı) bir kayıt olduğu ve dürüstlük kuralına aykırılık sebebiyle geçersiz sayılması gerektiği de ileri sürülebilir¹⁵. Olağan dışı kayıtlar, taraflardan birine diğerinin temel yükümlüklerini değiştirmek veya yeni yükümlülükler getirmek suretiyle sözleşmenin konusunu baştakinden farklı hale sokma imkanı veren kayıtlardır. Nitekim, Alman Genel İşlem Şartları Hukukunun Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 3. paragrafı, sözleşmenin dış görünüşüne göre, karşı tarafın tahmin edemeyeceği kadar alışılmamış hükümler, genel işlem şartlarının münferit sözleşmeye dahil edilmesine ilişkin koşullar gerçekleşmiş olsa bile sözleşmenin ayrılmaz bir parçası haline gelmezler, yani yok farz ediliirler. Aynı kanunun 9. paragrafına göre ise, genel işlem şartlarındaki hükümler, karşı tarafı doğruluk ve dürüstlük kuralına aykırı olarak münasip olmayan ölçüde zarara uğratorlarsa geçersizdir. Bir genel işlem kaydı, kendisinden sapmak istenilen kanuni düzenlemenin temel ilkelerine aykırı düşüyorsa veya sözleşmenin niteliğinden doğan önemli hak ve yükümlülükleri, sözleşmenin amacına ulaşmayı tehlikeye sokacak tarzda sınırlıyorsa, bunun karşı tarafa münasip olmayan ölçüde zarar vereceğinin kabul edilmesi gerekir¹⁶.

¹² DOMANIÇ, İşletmelerin Ödeme Güçlüğü Sorunları ve Banka İlişkileri Sempozyumu, İSO Yayını, İstanbul 1993, s. 180, 181(Tartışmalar).

¹³ RG. T: 1.7.1987, No: 19504.

¹⁴ Serkan YASSIOĞLU, Kredi Açma Sözleşmeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1994, s. 92, 93).

¹⁵ Ömer TEOMAN, Alman Genel İşlem Şartları Yasası'nın Maddi Hukuka İlişkin Hükümlerinin Ana Çizgileri ve Bu Alanda Türkiye'de Uygulanabilecek Bir Yasa Taslağı, İstanbul 1981, s. 58 vd.; KAPLAN, 1991, s. 56 vd.

¹⁶ KAPLAN, Banka Standart Sözleşmeleri..., 59, 60.

Sözleşmeye bu yönde bir hüküm konulsa bile, bankanın sonradan faiz oranını artırması sözleşmenin kısmen değiştirilmesi olarak kabul edilebilir. Diğer sözleşmelerde olduğu gibi, standart kredi sözleşmelerinde de sonradan değişiklik yapılması, tarafların beyan ve mutabakatını gerektirir. Bankanın tek yanlı olarak yaptığı değişiklikler müşterinin onayı olmadıkça önceden imzalanmış ve halen uygulanmakta olan standart sözleşmeye etkili olmaz. Müşterinin yeni metne onay vermesi açık veya zımni irade beyanı ile gerçekleşebilir. Kural olarak burada susma kabul anlamına gelmez. Ancak, ilk metni hazırlayan ve değişikliği kaleme alan taraf, diğer tarafa değişiklik metnini bir teklif (icap) olarak göndermiş ve yeni metindeki hükümlerle sözleşmenin devamı gerektiğini bildirmişse, karşı taraf buna ilişkin açık bir beyanda bulunmamış yani susmuş ise bu durumda değişiklik teklifini kabul ettiği sonucu çıkarılabilir¹⁷.

IV. BANKAYA TEK YANLI FAİZ ARTIRMA YETKİSİ VEREN HÜKÜMLERİN GEÇERLİLİĞİ

Ekonomik göstergelerin kısa zamanda önemli değişiklikler gösterdiği bir ortamda bankaların faiz ayarlaması yapmaları kaçınılmazdır. Buna karşılık, artırılan faiz oranının önceden verilen kredilere de uygulanması, kredi alanların finansman planlaması yapmalarını son derece zorlaştırmakta ve kredi müşterilerinin ödeme güçlüğüne düşmesine kolayca yol açabilmektedir. Bankaların kredi faiz oranlarını diledikleri gibi değiştirmeye yetkili oldukları ve değişikliklerin kayıtsız-şartsız kabul edileceği yönündeki sözleşme hükümleri, bankaların bu yetkiyi emredici hukuk kurallarının olanak verdiği sınırlar içinde kullanmaları şartıyla geçerlidir¹⁸.

Her şeyden önce, Anayasada ifadesini bulan akit serbestisi, tarafların sözleşme yapma, dilediği şahısla sözleşme yapma, sözleşmenin şekil ve muhtevasını belirlemede özgür olmalarını ifade eder. Bütün bankaların benzer uygulamayı yapmasına rağmen, kredi kullanmak isteyenler bu hükümleri içeren kredi sözleşmelerini imzalamayabilirler. İmzaladıkları takdirde sözleşmede salt bu hükümlerin bulunuyor olması kredi kullananların sömürüldüğü anlamına gelmez.

En önemli işleri mevduat toplayıp faiz karşılığında kredi kullanılarak kar etmek olan bankaların ekonomik şartlara göre faiz oranlarını artırmaları kaçınılmazdır. Kredinin verildiği tarihteki faiz oranlarının aynen korunması bankanın verdiği parayı daha düşük bir değerle geri alması neticesini doğurabilir. Bankaya tek yanlı olarak faiz artırma yetkisi veren hükümlerden ahlaka aykırı şekilde yararlanmak mümkün ise de, kredi kullandırılan dönemde bankanın kendi şartları dışında, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum sebebiyle paranın bankaya maliyeti artabilir. Bu gibi durumlarda bankanın artan maliyetleri müşterilerine yansıtması kaçınılmazdır. Zaten bankalar, kendilerine faiz oranlarını sonradan artırma yetkisi tanıyan hükümleri bu gibi ihtimalleri dikkate alarak koymaktadırlar.

¹⁷ KAPLAN, Banka Standart Sözleşmeleri..., 67, 68.

¹⁸ NERAD, 173; KOSTAKOĞLU, 62, 63; KAPLAN, Banka Standart Sözleşmeleri..., 68.

Faiz oranlarındaki hareketlilik ve belirsizlik devam ettiği sürece bankalardan sözleşme tarihinde belirledikleri faiz oranını, geri ödeme zamanına kadar değiştirmemelerini beklemek isabetli değildir. Bu durum, kredi sözleşmelerini bankalar açısından bir şans haline dönüştürür ve bankaları, her ihtimale karşı kredi faiz oranlarını yüksek tutma eğilimine sokar.

Bankadan kredi alanların kredi sözleşmesiyle başta belirlenen faiz oranını dikkate alarak kredinin kendisine maliyetini hesap etmesi, sattığı veya ürettiği malın fiyatını buna göre belirlemesi, bu fiyat üzerinden satış veya bağlantı yapması buna karşılık "ek fiyat", "vade farkı" veya başka isimler altında ek ödeme istememesi neticeye etkili değildir¹⁹. Bütün bunlar kredi kullananın kendi sorunudur. Çünkü imzaladığı sözleşme ile bankaya bu yetkiyi tanıdığına göre kendisi de buna uygun hareket etmeli kredi faizinin değişen ekonomik şartlara göre artabileceğini ve netice olarak kullandığı kredinin kendisine maliyetinin yükselebileceğini hesap etmelidir. Özellikle kredi kullananın tacir sıfatı taşıdığı hallerde, kendisine yüklenen "basiretli" davranışı sergilemediği için bu durum daha da kesindir.

Yargıtay uygulaması da, kredi sözleşmelerinde faiz oranının gösterilmemesi veya bankaya tek yanlı olarak faiz oranlarını artırma yetkisi verilmesi halinde, gerek sözleşmenin gerek söz konusu hükümlerin geçerli olduğu ancak, bu hükümlerin objektif iyi niyet kurallarına aykırı şekilde kullanılması gerektiği yönündedir. Yargıtay'a göre, sözleşmede kredi faiz oranı gösterilmemişse bankanın, sözleşmenin yapıldığı tarihte bu tür krediler için uyguladığı faiz oranı dikkate alınır. Vadesiz kredi sürecinde artan kredi faizlerinin müşteri nezdindeki borca da uygulanması imkanını bankaya veren hükümler, MK. m. 23 ile BK. m. 19 ve 20 anlamında kişilik haklarına ve ahlaka aykırı sayılmaz. Bununla birlikte, bankaya tek yanlı olarak faiz oranlarını artırma yetkisi veren hükümlerden yararlanmanın "doğruluk ve dürüstlük" kuralları içinde olması gerekir. Bu hükümlerden yararlanılarak fahiş oranda faiz uygulanırsa MK. m. 2'ye aykırılık söz konusu olur²⁰.

V. BANKAYA TEK YANLI FAİZ ARTIRMA YETKİSİ VEREN HÜKÜMLERİN UYGULANMASI

Kredi sözleşmelerinde bankalara tek yanlı faiz artırma yetkisi veren hükümlerin geçerli olması ile bu hükümlerin hukuka uygun şekilde uygulanması farklı şeylerdir. Bankaya tek yanlı olarak faiz artırma yetkisi veren hükümlerin geçerli olduğu yukarıda belirtilmişti. Sözleşmede bulunması hukuka uygun olan bu hükümlerden bankaların yararlanması bazı sınırlamalar dahilinde mümkündür.

¹⁹ Bu yöndeki bir görüş için bkz: DOĞANAY, 90, 91.

²⁰ Y. 19. HD. T: 4.2.1997, E: 1996/3416, K: 1997/831, Yargıtay Kararları Dergisi, C. 23, S. 6, (Haziran 1997), s. 963, 964; Y. 19. HD. T: 26.3. 1996, E: 1996/6, K: 1996/2976, Yargıtay Kararları Dergisi, C. 22, S. 7, (Temmuz 1996), s. 1114, 1115; Y. 19. HD. T: 25. 11. 1994, E: 1994/6472, K: 1994/11467, Yargıtay Kararları Dergisi, C. 21, S. 1, (Ocak 1995), s. 88, 89; Y. 19. HD. T: 24.2. 1997, E: 5454, K: 1709, İstanbul Barosu Dergisi, Haziran 1997, S. 2, s. 439, 440.

Kredi Sözleşmelerinde Bankaya Tek Yanlı Faiz Artırma Yetkisi Veren Hükümler

Bankaya tek yanlı faiz oranı belirleme yetkisi veren hükümler geriye yönelik olarak uygulanamaz²¹. Açılmış krediler için söz konusu hükümlerden yararlanılarak yeni ve daha yüksek bir faiz oranı belirlemek ve uygulamak mümkün ise de, bu uygulama ilerisi için mümkündür. Belirlenen yeni faiz oranının geçmişe yönelik olarak uygulanması ve buna imkan vermek üzere sözleşmeye konulmuş hükümler MK. m. 23/II ile BK. m. 19 ve 20'ye açıkça aykırı ve batıldır.

Diğer taraftan, bankalar tek yanlı faiz artırma yetkisini yalnızca sözleşme süresi içinde kullanabilirler. Hesap kat edilip, ödeme tarihine kadar işleyecek faiz oranı da belirlenmişse, artık uygulanacak faiz oranı sınırlandırılmıştır. Takip veya dava aşamasında sözleşmeyle bankaya tanınan tek yanlı faiz artırma yetkisinin kullanılması söz konusu olamaz. Nitekim, Yargıtay 19. Hukuk Dairesi yeni bir kararında, kredi sözleşmesinde % 95 temerrüt faizi belirlenmiş olması ve davacı bankanın hesabı kat ederek, toplam borcun 10 gün içinde ödeme tarihine kadar işleyecek %95 faiziyle birlikte talep etmesi karşısında, sonradan temerrüt faizini tek yanlı olarak % 350'ye çıkaran bankanın, bu yüksek oran üzerinden temerrüt faizi isteğini reddeden yerel mahkeme kararı ile ilgili olarak "...davacı bankanın keşide ettiği kat ihtarnamesinde kat tarihi itibarıyla oluşan borcun ödemenin yapılacağı güne kadar işleyecek %95 faizi ile birlikte tahsili talep edilmekle faiz oranının sınırlandırılmış olduğunun kabulünde bir usulsüzlük bulunmadığı" sonucuna varmıştır²².

Bankalara tek yanlı faiz artırma yetkisi veren hükümlerden geçerli şekilde yararlanma hususunda diğer bir sınırlama, dürüstlük kuralıdır. Eğer faiz oranları ekonomik koşullara göre ve diğer bankaların belirlediği oranlara yakın şekilde artırılırsa, bu hukuka uygundur. Aksi taktirde, objektif iyi niyet kurallarına aykırılık söz konusu olur²³. Böyle bir durumda, menfi tespit veya istirdat davası yoluyla, diğer bankaların benzer krediler için uyguladığı faiz oranları da dikkate alınarak bilirkişi incelemesi yaptırılmak suretiyle, aşırı faizin talep veya tahsil edilen kısmının ortadan kaldırılması veya geri istenmesi mümkündür.

Kredi sözleşmesinde faiz oranı hiç belirlenmemiş ise, bankanın aynı tarihlerde benzer krediler için uyguladığı faiz oranı dikkate alınmalıdır²⁴.

Önceden açılmış kredilere uygulanacak faiz oranını, sonradan genel mektuplarla artırmanın geçerli olabilmesi için, değiştirilen yeni faiz oranlarının müşterilere tebliğ edilmesi şarttır. Tek yanlı artırılan faiz oranı ancak tebliğ tarihinden sonra uygulanabilir. Böylece kredi borçlusuna yeni faiz oranını kabullenme ya da önceki faiz oranı üzerinden borcunu kısmen veya tamamen geri ödeme fırsatı verilmiş olacaktır. Bankaya tek yanlı faiz oranı belirleme yetkisi veren hükümler, aynı zamanda kredi borçlusunun haberi olma-

²¹ KAPLAN, Banka Sözleşmeleri Hukuku, 115, 116; KOSTAKOĞLU,62; Y. 19. HD. T: 24.10.1994, E:93/9676, K: 94/9893; Y. 19. HD. T: 26.10.1994, E: 93/10147, K: 94/10028 (Kostakoğlu, 66, 67).

²² Y. 19. HD. T: 16.6.1997, E: 96/9737, K: 97/6179 (Yayınlanmamıştır).

²³ KAPLAN, Banka Sözleşmeleri Hukuku, 115, 116; KOSTAKOĞLU, 62.

²⁴ KOSTAKOĞLU, 62.

dan artırılan faiz oranını uygulama yetkisi de vermiş sayılmaz. Bu sebeple, banka kredi sözleşmelerinde yer alan ve bankanın tek yanlı olarak faiz artırması halinde, "ihtara gerek kalmaksızın" değişiklik tarihinden itibaren yeni faiz oranlarının uygulanacağı yolundaki hükümler BK. m. 19 ve 20'ye aykırılık sebebiyle geçerli değildir.

Mevduat ve Kredi Faiz Oranları Hakkında 87/11921 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nda, belirlenecek faiz oranlarının banka şubelerinde halkın göreceği şekilde ilan edileceği öngörülmekte ise de (m. 4), bu karar bankaların iç işleyişini düzenlemektedir. Daha önce kredi açılan kimselere durumun nasıl bildirileceği hususunda genel tebligat hükümleri geçerli olacaktır. Önceden kredi açılan müşterilerin, artan faiz oranlarını banka panolarından öğrenmesini istemek hem pratik değildir hem de yukarıda belirtilen sebeplerle hukuka aykırıdır.

Kendilerine tek yanlı faiz artırma yetkisi veren hükümlerden bankaların yararlanmasına, bu hükümlere geçerlilik tanınmanın gerekçeleri dikkate alınarak ve yalnızca bu gerekçelerle sınırlı olarak imkan tanınmalıdır. Bu hükümlerin geçerli olması demek, hiç bir şekilde bankalara müşteriden habersizce ve keyfi olarak faiz oranı belirleme ve buna göre talepte bulunma hakkı vermez. Mahkemeler, bankaların söz konusu hükümlerden yararlanarak müşterilerinden fahiş oranda faiz talep etmeleri halinde bu durumu re'sen gözetmek durumundadırlar²⁵.

VI. TÜKETİCİ KREDİLERİNDE SÖZLEŞME ŞARTLARININ TÜKETİCİ ALEYHİNE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

Tüketici kredileri, bir mal veya hizmeti satın alıp nihai olarak tüketecek veya kullanacak olan gerçek veya tüzel kişilerin talebi üzerine, bankalar ya da finans kuruluşlarının bu şahıslara verdiği kredilerdir²⁶.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun²⁷ (TKHK), tüketici kredileri bakımından, kredi sözleşmesinin şekli, muhtevası, tarafların hak ve yükümlülükleri ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Bankalar ve finans kuruluşlarının tüketici sıfatı taşıyan şahıslarla yaptıkları kredi sözleşmeleri bakımından 4077 sayılı TKHK'nun emredici düzenlemeleri geçerli olacaktır. Buna göre, Tüketicilerin banka veya benzeri finans kurumlarına bir mal veya hizmeti satın almak amacıyla tüketici kredisi almak için başvurmaları durumunda banka veya finansman kuruluşları ile tüketiciler arasında yazılı bir sözleşmenin yapılması ve bu sözleşmenin bir nüshasının da tüketiciye verilmesi zorunludur (m. 10/1). Bu düzenlemeyle tüketici kredilerinin bütün türleri bakımından, yazılı şekil bir geçerlilik şekli haline getirilmiş ve ayrıca yazılı söz-

²⁵ Y. 19. HD. T: 4.2.1997, E: 1996/3416, K: 1997/831, Yargıtay Kararları Dergisi, C. 23, S. 6, (Haziran 1997), s. 963, 964; DOĞANAY, 92, 93.

²⁶ Ömer Adil ATASOY, Mustafa TAŞKIN, Hakan ACAR, Tüketiciyi Koruma Hukuku, Eskişehir 1997, s. 228; ASLAN, s. 205 vd; Mustafa ÇEKER, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Tüketici Kredileri Açısından Bankalara Getirdiği Yükümlülükler, Bankacılar, S. 15, (Haziran 1995), s. 14.

²⁷ RG. T: 8.3.1995, No: 22221.

leşmenin bir nüshasının da tüketiciye verilmesi öngörülmüştür²⁸. Sözleşmenin yazılı şekilde yapılamamasının müeyyidesi, BK. m. 19/II'ye göre hükümsüz olmasıdır²⁹. Yazılı şekilde sözleşme yapılmakla birlikte bir nüshasının tüketiciye verilmemesinin müeyyidesi ise, bankanın TKHK'nun 25. maddesinin 1 ve 5. fıkralarına göre para cezasına muhatap olmasıdır.

Tüketici kredileri ile ilgili sözleşmelerde, kredi faiz oranı, ayrıntılı ödeme planı, kredi tutarı, toplam borç tutarı, istenecek teminatlar, gecikme faizi oranı, borçlunun temerrüde düşmesinin hukuki sonuçları ve kredinin vadesinden önce kapatılmasına ilişkin şartların gösterilmesi gerekir (TKHK m. 10/II).

TKHK tüketici ile yapılan kredi sözleşmelerinde öngörülen kredi şartlarının, sözleşme süresi içinde tüketici aleyhine değiştirilmesini de yasaklamıştır (m. 10/I). Bankalar, ticari kredi sözleşmelerinde olduğunun aksine, tüketicilerle yaptıkları yazılı kredi sözleşmelerinde faiz kısmını boş bırakamayacaklar ve kendilerine tek yanlı olarak faiz oranını artırma yetkisi veren hükümler koyamayacaklardır. Bu yönde konulacak hükümler, emredici yasal düzenleme karşısında geçersiz olacaktır. Diğer yandan, tüketici kredisi faiz oranlarında olduğu gibi, kanunun sözleşmeye dahil edilmesini öngördüğü hususların hiç birinde tüketici aleyhine değişiklik yapılması mümkün değildir³⁰. Buna karşılık, kredi şartlarının tüketici lehine değiştirilmesine bir engel yoktur.

²⁸ Aksi yönde bkz: Aydın ZEVLİLER, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, İzmir 1996, s. 115. Yazar, yazılı şekil ve sözleşmenin bir nüshasının tüketiciye verilmesi şartlarının yalnızca bir mal veya hizmetin satın alınması amacıyla krediler açısından öngörüldüğünü, eğer kredi herhangi bir mal veya hizmetin satın alınmasını finanse etmek amacı olmaksızın salt ödünç akdi niteliğinde veriliyorsa sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasının ve bir nüshasının tüketiciye verilmesinin şart olmadığını belirtmektedir. Oysa, TKHK'nun 10. maddesinin ilk fıkrası herhangi bir ayırım yapmaksızın bütün tüketici kredileri için bu iki zorunluluğu ortaya koymaktadır. Maddenin son fıkrası, tüketici kredilerinin özel bir türü olan bağlı kredilerle ilgili olarak kredi veren banka veya finans kuruluşlarına ilave sorumluluk getirmektedir.

²⁹ ZEVLİLER, 115; ATASOY/TAŞKIN/ACAR, 229, 230; Krş: ÇEKER, 18 ve ASLAN, 210. Yazarlar, sözleşmenin yazılı yapılmadığı hallerde hükümsüz sayılmasının tüketici aleyhine olacağını ve kanun koyucunun bu sonucu arzu etmediğini ifade etmekte ve kredi sözleşmesinin yazılı olarak yapılmadığı durumlarda yalnızca tüketici aleyhine olan hükümlerin geçersiz sayılmasını ve sözleşmenin geçerli sayılmasını önermektedir. Kanaatimizce, kanunun ifadesi son derece açık ve kesindir. Tüketici kredileri ile ilgili sözleşmeler artık yalnızca yazılı şekilde yapılırsa geçerlidir. Tüketicinin korunması amacıyla çıkarılan TKHK'un uygulanmasını tüketicilerin de gözetmesi gereklidir. Tüketiciyi kanunun amacını da aşacak şekilde korumak gereksizdir.

³⁰ "Bu hükmün amacı, bankaların baştan belirlenen tüketici kredisi faiz oranlarını tek yanlı olarak değiştirme hakkını saklı tutmalarını engellemektir. Ancak bu hüküm sözleşme şartlarını değiştirmeyi yasaklamaktadır. Oysa bankalar sözleşme şartlarını değiştirmediklerini, baştan sözleşmeye koydukları şart ile elde ettikleri faiz oranını belirleme/değiştirme yetkisini kullandıklarını iddia edebilirler. Bu yüzden bankanın tek yanlı olarak toplam borcu artırmayacağını açıkça belirtilmesi daha yerinde olurdu". Ahmet BATTAL - İzzet GÜMÜŞ, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Getirdiği Yenilikler, Pazarlama Dünyası, Yıl 9, S. 54, s. 7. Kanaatimizce, TKHK'nun 10. maddesi tüketici kredisi sözleşmesine faiz oranının da yazılmasını emrettiğine ve kredi şartlarının tüketici aleyhine değiştirilmesini de açıkça yasakladığına göre, kredi faiz oranını artırma hakkını saklı tutmayı ve saklı tutulsa bile bu imkanın kullanılmasını da açıkça yasaklamıştır.

Tüketici kredilerinde sözleşme yapılırken belirlenen faiz oranının sonradan banka tarafından tek yanlı olarak artırılması mümkün olmamakla birlikte, tüketici kredilerine uygulanacak faiz oranının nasıl belirleneceği hususunda TKHK herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Krediyeye uygulanacak faiz oranı diğer kredilerde olduğu gibi taraflar arasında serbestçe belirlenebilecektir.

Tüketici, banka veya finans kurumlarına borçlandığı toplam miktarı önceden ödeyebileceği gibi aynı zamanda vadesi gelmemiş bir ya da birden çok taksit ödemesinde de bulunabilir. Her iki durumda da banka veya finans kurumları ödenen miktara göre gerekli faiz ve komisyon indirimini yapmakla yükümlüdürler.

SONUÇ

Bu çalışmada, kredi sözleşmelerinde bankalara faiz oranlarını tek yanlı olarak değiştirme yetkisi veren hükümlerin kişilik haklarına ve BK'nun 19 ve 20. maddelerine aykırı sayılmayacağı, ancak, bu hükümlerin geçmişe yönelik olarak uygulanamayacağı, tek yanlı faiz artırma yetkisinin yalnızca sözleşme süresi içinde kullanılabileceği, bu hükümlerden dürüstlük kuralı çerçevesinde ekonomik koşullara göre belirlenecek makul bir faiz oranı için yararlanılabileceği, aksi taktirde, menfi tespit veya istirdat davası yoluyla, banka tarafından istenen veya alınan aşırı faizin ortadan kaldırılmasının veya geri istenmesinin mümkün olduğu, önceden açılmış krediler bakımından artırılan faiz oranlarının müşterilere tebliğ edilmesinin zorunlu olduğu, mahkemelerin, bankaların müşterilerinden fahiş oranda faiz talep etmeleri halinde bu durumu re'sen dikkate almak durumunda oldukları, ticari kredi sözleşmelerinde olduğunun aksine, bankaların, tüketicilerle yaptıkları kredi sözleşmelerinde faiz kısmını boş bırakamayacakları ve kendilerine tek yanlı olarak faiz oranını artırma yetkisi veren hükümler koyamayacakları, buna karşılık, krediyeye uygulanacak faiz oranını baştan serbestçe belirleyebileceklerini tespit etmiş bulunuyoruz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ASLAN, Yılmaz : Tüketici Hukuku, Bursa 1996.

ATASOY, Ömer Adil /TAŞKIN, Mustafa /ACAR, Hakan : Tüketiciyi Koruma Hukuku, Eskişehir 1997.

BATTAL, Ahmet / GÜMÜŞ, İzzet : Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Getirdiği Yenilikler, Pazarlama Dünyası, Yıl 9, S. 54.

ÇEKER, Mustafa : Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Tüketici Kredileri Açısından Bankalara Getirdiği Yükümlülükler, Bankacılar, S. 15, (Haziran 1995).

DOĞANAY, İsmail : Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 3. Bası, Ankara 1990, C. 1.

DOĞANAY, İsmail : Bankalar İle Kredi Müşterileri Arasında Düzenlenen Kredi Sözleşmesindeki Faiz Oranı Miktarını, Bankalar Müşterileri Aleyhine Tek Taraflı Olarak Değiştirebilirler mi?, Yaklaşım, Yıl 2, S. 23 (Kasım 1994).

Kredi Sözleşmelerinde Bankaya Tek Yanlı Faiz Artırma Yetkisi Veren Hükümler

FEYZİOĞLU, Feyzi N. : Borçlar Hukuku, Aktin Muhtelif Nevileri, C. I, İstanbul 1980.

KAPLAN, İbrahim : Banka Sözleşmeleri Hukuku, C. I, Ankara 1996.

KAPLAN, İbrahim : Banka Sözleşmelerinin Yorumu ve Tamamlanması, BATİDER, C. XIV, S. 2.

KAPLAN, İbrahim : Banka Standart Sözleşmeleri ve Banka Genel İşlem Şartları, BATİDER, C. XVI, S. 2.

KOSTAKOĞLU, Cengiz : Banka Kredi Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar, Ankara 1995.

NERAD, Hasan : Bankaların Genel İşlem Şartları Şeklinde Düzenledikleri Kredi Sözleşmelerinin Özellikleri ve Hükümleri, İşletmelerin Ödeme Güçlüğü Sorunları ve Banka İlişkileri Sempozyumu, İSO Yayını, İstanbul 1993.

REİSOĞLU, Safa : Borçlar Hukuku, 10. Bası, İstanbul 1995.

SOMUNCUOĞLU, Ünal : Banka Kredi Sözleşmeleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Barosu Dergisi, C. 60, S. 1-2-3.

SUNGURBEY, İsmet : Bankaların Genel Kredi Sözleşmelerindeki Faiz Oranlarını Geçmişe Dönük Olarak Diledikleri Oranda Artırma Yetkisi Veren Maddelerin, Ahlaka Aykırılıktan Dolayı Batıl Olduğu Konusunda Etüd, İstanbul 1994.

TANDOĞAN, Haluk : Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C. I/2, Ankara 1985.

TEOMAN, Ömer : Alman Genel İşlem Şartları Yasası'nın Maddi Hukuka İlişkin Hükümlerinin Ana Çizgileri ve Bu Alanda Türkiye'de Uygulanabilecek Bir Yasa Taslağı, İstanbul 1981.

TUNÇOMAÇ, Kenan : Türk Borçlar Hukuku, C. II, Özel Borç İlişkileri, İstanbul 1977.

YASSIOĞLU, Serkan : Kredi Açma Sözleşmeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1994.

ZEVKLİLER, Aydın : Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, İzmir 1996.